

УДК 340.1

*Тетяна Іванівна Тарахонич,  
старший науковий співробітник  
Інституту держави і права імені В. М. Корецького  
НАН України, кандидат юридичних наук,  
старший науковий співробітник*

## СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ

**Постановка проблеми.** Наукові знання формуються поступово під впливом як позитивних, так і деструктивних чинників, як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Це впливає на ступінь їх розвитку в різні періоди часу. Саме наукові ідеї, погляди, певні постулати, призводять до формування наукових концепцій та доктрин, які поступово набувають характеру певної теорії в тій чи іншій сфері суспільних відносин.

Важливим завданням теоретичної науки є формування її категорійно-понятійного апарату, з'ясування особливостей, вивчення сутності різних правових явищ, характеру їх взаємодії із суміжними правовими категоріями, за необхідності виокремлення критеріїв їх класифікації та надання їм концептуального характеру та доктринального виміру. Поряд з цим, необхідно акцентувати увагу не лише на статичному вимірі права, правової доктрини в сфері права, а і звертати увагу на циклічність певних процесів, їх етапність, тенденції розвитку та вдосконалення, межі дії та взаємопроникнення як в галузевому розрізі, так і в інших сферах суспільних відносин.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Аналіз сучасного наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених свідчить про відсутність комплексних наукових досліджень правової доктрини, усталеного її розуміння та ролі в житті суспільства та держави, правотворчому та правозастосовчому процесах. У вітчизняній та зарубіжній юридичній літературі дана проблема розглядається в більшій мірі в статичному розрізі, з точки зору її місця в системі джерел права, про що свідчить монографічне дослідження Н. М. Пархоменко «Джерела права» [1], також даній проблемі приділено увагу в навчальному посібнику М. М. Марченко «Істочники права» [2], в яких правова доктрина аналізується дещо фрагментарно, в контексті аналізу різних правових систем. Питання розуміння правової доктрини як джерела права, її генезис та види, місце та роль в різних правових системах на дисертаційному рівні вивчав А. О. Васильєв [3]. Також становленню та сутності правової доктрини, способам її реалізації присвячено дисертаційне дослідження Р. В. Пузікова [4]. На загальнотеоретичному рівні питання правової доктрини аналізувались І. В. Семеніхіним [5]. Деякі аспекти правової доктрини пов'язані із забезпеченням прав та свобод людини вивчались Н. М. Оніщенко [6], даній проблемі приділено увагу також в енциклопедичних виданнях, в працях таких відомих вчених, як: Є. П. Євграфова, М. В. Кармаліта, С. І. Максимов, М. Є. Мочульська, О. В. Петришин тощо. Правова доктрина має також галузевий вимір, про що свідчать фундаментальні праці як зарубіжних, так і вітчизняних вчених.

**Мета та завдання дослідження.** Метою даної статті є з'ясування сутнісної характеристики правової доктрини. Серед завдань, які надають можливість акцентувати увагу на даній проблемі, насамперед є: визначення поняття правової доктрини та її особливостей, функціональної спрямованості тощо.

**Основні результати дослідження.** В перекладі з латини доктрина *doctrina* – це певне вчення, наука. У філософській енциклопедичній літературі доктрина розглядається як вчення, система теоретично обґрунтованих поглядів, важливі соціально-політичні, моральні, релігійні та інші питання [7, с.167].

В юридичній енциклопедичній літературі під доктриною розуміється вчення, наука або філософська теорія, система поглядів, керівна політична програма [8, с. 273]. Поглиблюючи розуміння даного феномену, С. І. Максимов зазначає, що «поняття «доктрина» застосовується в контексті таких понять, як вчення, соціальна наука, філософська теорія (природно-правова, позитивістська), ідеологія (ліберальна, соціалістична, консервативна), догма, концепція тощо [9, с. 35].

На думку вітчизняних вчених, правова доктрина «являє собою концептуальні ідеї, теорії та погляди щодо права, державно-правової дійсності в цілому. Вона проявляється в наукових працях видатних учених-юристів» [10, с. 94].

Погоджуючись з даною думкою Т. М. Радько підкреслює, що правова доктрина складається із сукупності ідей та висловлювань найбільш авторитетних вчених-юристів, висловлених ними в наукових трактатах, які внаслідок визнання їх державою та її органами, можуть бути використані у вирішенні правових питань [11, с. 310].

У зарубіжній літературі підкреслюється важлива роль правової доктрини в романо-германській правовій сім'ї, де протягом тривалого періоду часу їй відводилася вирішальна роль та значення. Поряд з цим, зазначається, що «на сучасному етапі доктрина поступилася першістю серед джерел права закону, та поряд з цим вона продовжує здійснювати суттєвий вплив на законодавця та в правозастосовній діяльності, оскільки створює юридичний інструментарій для роботи юристів» [12, с. 257-258]. Поряд з цим, коли звернути увагу на мусульманські країни, то перевага надається саме релігійній доктрині, незважаючи на значний вплив саме європейської культури та світогляду в світі.

Більшість вчених відносять правову доктрину поряд із правовими звичаями, судовою практикою, нормативними договорами у сфері приватного права до нетрадиційних джерел права, підкреслюючи, що держава визнає їх як можливі додаткові регулятори [13, с. 198].

Ряд вітчизняних вчених, аналізуючи джерела права, також відносить правову доктрину до вторинних джерел права, підкреслюючи, що «у романо-германській правовій сім'ї, до якої тяжіє й правова система України, первинним джерелом права вважаються нормативно-правові акти, нормативно-правові договори (передусім міжнародні) та загальні принципи права, вторинні – правові звичаї, судова практика та правова доктрина. З них переконливими є судова практика та правова доктрина» [14, с. 108].

Поряд з цим, правова доктрина розглядається як зумовлена характером правової культури суспільства цілісна і логічно узгоджена сукупність визнаних юридичною спільнотою ідей та наукових поглядів на право, що є основою професійної правосвідомості та концептуальним підґрунтям нормотворчої, правозастосовної, правотлумачної діяльності [15, с. 471].

З огляду на зазначене, в юридичній літературі дискутується питання щодо співвідношення юридичної науки та правової доктрини. Ряд вчених ототожнюють дані поняття, з чим важко погодитися, підкреслюючи, що «роль правової доктрини як життєвого джерела виявляється в тому, що вона створює поняття і конструкції, якими користується правотворчий орган. Саме юридична наука виробляє прийоми і методи встановлення, тлумачення і реалізації права» [16, с. 173].

Водночас, Є. П. Євграфова, аналізуючи співвідношення доктрини та науки, підкреслює, що це різні за обсягом поняття, зазначаючи, що «насправді наука за обсягом є явищем більш глибоким і складнішим, завжди знаходиться в динаміці, передусім здійснює функції пізнання закономірностей природи і суспільства, в тому числі права і держави. До того ж наука, зокрема юридична – це складна багатогалузева система фундаментальних і прикладних знань, які прямо та опосередковано пов'язані з вирішенням практичних завдань в державотворенні, місцевому самоврядуванні, міжнародних відносинах, правовій системі країни тощо. Доктрина ж є результатом наукового пізнання, певною частиною науки, за часом їй притаманна більше статика, консерватизм (наприклад, доктрина соціально-природного або легістського праворозуміння)» [17, с. 78-79].

Варто погодитися з думкою науковців, що правова доктрина «відображає багаторівневий практично зорієнтований комплекс наукових знань про право, який включає: рівень галузевих доктринальних розробок; загальну доктрину як узагальнення галузевих доктринальних розробок та їх рефлексію (ядром якої є вчення про джерела права та інтерпретацію (тлумачення) правових норм), що розробляється переважно в межах загальної теорії права (хоча може існувати й окремо як узагальнена міжгалузева сфера досліджень права); рівень правової ідеології, в межах якої розробляються узагальнені положення про морально-політичні орієнтири розвитку правової науки і практики (доктрини верховенства права, прав людини та демократії); а також філософсько-методологічний рівень правового знання, який здійснює епістемологічні, онтологічні та аксіологічні обґрунтування попередніх рівнів [18, с. 93].

Правова доктрина ґрунтується на дослідницькій базі, яка має часовий вимір та формується в результаті тривалої наукової дискусії з врахуванням актуальних потреб суспільства та держави, шляхом аналізу закономірностей та тенденцій їх розвитку. Саме потреби спонукають до пошуку певних ідей в тій чи іншій сфері суспільних відносин.

У філософській літературі потреби класифікуються за певними критеріями, а саме: за сферою діяльності (потреби праці, пізнання, спілкування, рекреації); по об'єму (матеріальні, духовні, етичні, естетичні і т. д.); за їх функціональною роллю (самозбереження і забезпечення розвитку, першочергові та другорядні, центральні та периферичні, стійкі та ситуативні; за суб'єктом (індивідуальні, групові, колективні, суспільні) [19, с. 499].

Правова доктрина є однією із форм узагальненого наукового знання. Саме наукові ідеї виконують дану функцію, враховуючи, що на філософському рівні ідея – це форма досягнення думкою явищ об'єктивної реальності, що включає в себе усвідомлення цілі і проєкцію подальшого пізнання та практичного перетворення світу [20, с. 207].

Сформована правова доктрина пропонує науково обґрунтовані, виражені пропозиції для різних сфер суспільного життя, право- та державотворення. Це свідчить про наявність певного механізму дії правової доктрини та етапність її здійснення.

Отже, механізм виникнення і дії правової доктрини як джерела права може мати певні етапи, а саме: «виникнення потреби правового регулювання окремих суспільних відносин-науковий пошук-поява ідеї і її обґрунтування- підтримка ідеї на державному (офіційному) рівні та схвалення громадськістю-перетворення ідеї на концепцію проведення правової реформи в тій чи іншій сфері суспільного життя» [21, с. 350].

З огляду на зазначене, правовій доктрині характерні певні властивості, а саме: вона є сукупністю певних ідей, поглядів, положень; є науково обґрунтованою та визнаною науковим співтовариством; формується на основі фундаментальних наукових досліджень як теоретичного, так і галузевого характеру, вона є складовою системи джерел права; здатна відповідати новим умовам розвитку суспільства та держави, що свідчить про її активний характер та здатність до змін, має функціональну спрямованість та генетичні зв'язки, оскільки ідеї зароджуються, формуються, мають певну наступність, динамічність та мінливість; вона повинна бути фундаментальною основою для правотворчої, правозастосовної та правотлумачної діяльності.

На нашу думку, правова доктрина – це система концептуальних ідей, поглядів на право, що сформувалася протягом певного періоду часу, має змістовне наповнення та практичний вимір.

Правова доктрина здійснює свій вплив на правову дійсність шляхом реалізації її функцій. Функції правової доктрини потребують ґрунтовного аналізу та вивчення, оскільки саме вони розкривають її сутнісні властивості, роль та призначення в суспільстві та державі.

Переш ніж перейти до розуміння функцій правової доктрини, звернімося до визначення функцій джерел права. Так, Н. М. Пархоменко, аналізуючи функції джерел права, підкреслює, що «при визначенні функцій джерел права слід починати з того, що існує зв'язок між функціями джерел права, з одного боку, і метою джерел права, з іншого. Функцію джерел права неможливо уявити без мети; безцільних функцій не існує, оскільки характеристика функцій джерел права повинна ґрунтуватись на тому, що функція – це здатність, можливість джерел права досягнути цієї мети» [22, с. 112].

Суміжною з даними категоріями є роль джерел права загалом та правової доктрини, зокрема. Вона має як загальний характер на рівні суспільства, держави, права, так і спеціальний на рівні галузей, інститутів права тощо.

На нашу думку, функції правової доктрини – це основні напрямки її впливу на правотворчу, правозастосовну та правотлумачну практику.

Аналізуючи правову доктрину в контексті тих функцій, що вона виконує, І. В. Семеніхін підкреслює, що «її функція не зводиться виключно до інтерпретації та систематизації позитивного права, хоча саме у цьому полягає ключова функція правової доктрини. Вона також має прескриптивний характер, позаяк містить бачення права, яким воно має бути, тобто його уявний, ідеальний образ, обґрунтовує необхідність і доцільність закріплення норм права, формування нових галузей та інститутів права, їх удосконалення чи реформування» [23, с. 28].

Серед найважливіших функцій слід виокремити насамперед онтологічну функцію, яка спрямована на вивчення природи права, правової реальності, взаємозв'язку права та людського буття.

Гносеологічна функція забезпечує процес пізнання права, його методологічних засад, істини в праві. В юридичній літературі підкреслюється, що гносеологія є загальною теорією пізнання, де будь-яке розуміння, враховуючи і розуміння права, відбувається за посередництва пізнавальної діяльності. Це призводить вчених до висновку, що загальні закономірності пізнання не можуть не поширюватись і на будь-який процес розуміння [24, с. 132].

Антропологічна функція аналізує місце людини в правовій реальності, питання людиноцентризму, прав та свобод людини та громадянина, гарантій їх реалізації, запровадження механізмів відповідальності держави перед особою тощо.

Так, Н. М. Оніщенко, аналізуючи розвиток доктрини прав людини в Україні, підкреслює необхідність «удосконалення методології виявлення соціальної сутності прав людини з використанням евристичних можливостей таких концептуальних дослідницьких підходів, як соціально-антропологічний, герменевтичний» [25, с. 189].

Аксіологічна функція правової доктрини зосереджена на визначенні ціннісних аспектів права, основних принципів права тощо. Слід також погодитися з думкою вчених, що «цінностями вважаються такі явища (процеси, предмети), які спроможні бути корисними для задоволення потреб (інтересів) суб'єктів оцінювання – окремих людей, соціальних спільнот чи об'єднань, а й зрештою всього суспільства» [26, с.142].

Беручи до уваги, що правова доктрина є одним із різновидів джерел права, варто зазначити позицію Н. М. Пархоменко, яка вважає, що «соціальна цінність джерел права полягає в їх корисності для життя та діяльності суспільства, держави, й окремих індивідів» [27, с.115].

Методологічна функція правової доктрини спрямована на пізнання правової реальності шляхом використання не лише окремих методів, а і наукових підходів, принципів та засобів наукового пізнання.

Так, О. В. Петришин, аналізуючи проблеми соціалізації права та соціалізації юриспруденції з точки зору доктринального підходу, підкреслює важливість для даної проблематики наукознавчого аспекту, «згідно з яким переосмисленню підлягають самі підходи до розуміння особливостей пізнавальної діяльності у сфері соціальної та, зокрема, правової реальності з урахуванням сучасних методологічних досліджень» [28, с. 93].

**Висновки.** Процес формування правової доктрини характеризується етапністю, певними процесами зародження, формування та практичної її реалізації, починаючи з періоду виникнення наукової ідеї (нових підходів до їх впровадження, вирішення певних проблемних ситуацій). Це зумовлено особливостями правової доктрини, тривалим періодом її становлення, можливістю використання ідей та положень, що містяться в правовій доктрині, в правотворчій, правозастосовній та правотлумачній практиці.

Правова доктрина має пізнавальні властивості, науковознавчий потенціал, в ній в узагальненому вигляді сформульовані уявлення про право та правові категорії, вона є самостійною складовою понятійно-категоріального апарату теорії права та має методологічне значення.

Аналіз функцій правової доктрини має важливе значення, як з теоретичної, так і практичної сторони. Оскільки саме через функції правової доктрини розкривається її сутність, напрями впливу, роль та призначення в суспільстві та державі.

#### Список використаних джерел

1. Пархоменко Н. М. Джерела права: проблеми теорії та методології. Монографія. Київ : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. 336 с.
2. Марченко М. Н. Источники права : учебное пособие. Москва : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. 760 с.
3. Васильев А. А. Правовая доктрина как источник права: историко-теоретические вопросы : автореф. дисс... канд. юрид. наук 12.00.01 – теория и история права и государства, история учений о праве и государстве / Васильев Антон Александрович. Красноярск : Сибирский федеральный университет . 2007. 28 с.
4. Пузиков Р. В. Юридическая доктрина в сфере правового регулирования: автореф. дисс... канд. юрид. наук : 12.00.01 - теория и история права и государства, история правовых учений / Пузиков Руслан Владимирович. Нижний Новгород: Нижегородская академия МВД России. 2003. 22 с.
5. Семеніхін І. В. Правова доктрина: поняття, ознаки, структура. Проблеми законності. 2016. Вип. 132. – С. 26-36.
6. Оніщенко Н. М. До питання про розвиток доктрини прав людини в Україні (роки незалежності). Право України. 2013. № 9. С. 176–193.
7. Філософський енциклопедичний словник / Під ред. В.Шинкарука. Київ : Абрис, 2002. С. 167.
8. Юридична енциклопедія : в 6 т. /Редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : «Укр. енцикл.», 1998. Т. 2 : Д-Й. – 1999. – С. 273.
9. Максимов С. І. Правова доктрина: філософсько-правовий підхід. Право України. 2013. № 9. С. 35.
10. Загальна теорія права і держави : [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф. акад. АПРН М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРН України О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. С. 94.
11. Радько Т. Н. Теория государства и права : учеб. 2-е изд. Москва : Проспект, 2009. С. 310.

12. *Комаров С. А.* Общая теория государства и права : учебник: 7-е изд. – СПб : Питер, 2008. С. 257–258.
13. *Теорія держави і права* : навч. посібник / [С. К. Бостан, С. Д. Гусарєв, Н. М. Пархоменко та ін.]. Київ ВЦ «Академія», 2013. С. 198.
14. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 – ти т. Т. 3 : Загальна теорія права / редкол. : О. В. Петришин (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2017 С. 108. (952 с.)
15. *Семеніхін І. В.* Правова доктрина. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 3 : Загальна теорія права / редкол. : О. В. Петришин (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 2017. С. 471. : іл..
16. *Теорія держави і права* : навч. посібник / В. М. Субботін, О. Ф. Філонов, Л. М. Князькова, І. Я. Тодоров. Київ : Знання, 2005. С. 173.
17. *Євграфова Є. П.* Доктрини та концепції у правовій системі України: форми і сфери застосування. Право України. 2010. № 5. С. 78 – 79.
18. *Правова доктрина України* : у 5-ти Т. 1. Загальнотеоретична та історична юриспруденція / В. Я. Тацій, О. Д. Святоцький, С. І. Максимов та ін.; за заг. ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2013. С. 93.
19. *Философский энциклопедический словарь* / Редкол. : С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др. 2-е изд. Москва : «Советская энциклопедия». 1989. С. 499.
20. *Философский энциклопедический словарь* / Редкол. : С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др. 2-е изд. Москва : «Советская энциклопедия». 1989. С. 207.
21. *Теорія держави і права. Академічний курс : підручник* / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – Київ : Юрінком Інтер, 2006. С. 350.
22. *Пархоменко Н. М.* Джерела права: проблеми теорії та методології. Монографія. Київ : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. С. 112.
23. *Семеніхін І. В.* Правова доктрина: поняття, ознаки, структура. Проблеми законності. 2016. Вип. 132. С. 28.
24. *Правова система України: історія, стан та перспективи* : у 5-ти т. Т.: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / за аг.ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2008. С. 132.
25. *Оніщенко Н. М.* До питання про розвиток доктрини прав людини в Україні (роки незалежності). Право України. 2013. № 9. С. 189.
26. *Правова система України: історія, стан та перспективи* : у 5-ти т. Т.: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / за аг.ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2008. С. 142.
27. *Пархоменко Н. М.* Джерела права: проблеми теорії та методології. Монографія. Київ : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. С. 115.
28. *Петришин О. В.* Проблеми соціалізації права та соціологізації юриспруденції. Право України. № 9. 2013. С. 93.

## References

1. *Parkhomenko N. M.* Dzherela prava: problemy teorii ta metodologii. Monohrafiia. Kyiv : TOV «Vydavnytstvo «Iurydychna dumka», 2008. 336 s.
2. *Marchenko M. N.* Istochniki prava : uchebnoe posobie. Moskva : TK Velby, Izd-vo Prospekt, 2005. 760 s.
3. *Vasil'ev A. A.* Pravovaya doktrina kak istochnik prava: istoriko-teoreticheskie voprosy : avtoref. diss... kand. yurid. nauk 12.00.01 – teoriya i istoriya prava i gosudarstva, istoriya uchenij o prave i gosudarstve / Vasil'ev Anton Aleksandrovich. Krasnoyarsk. : Sibirskij federal'nyj universitet . 2007. 28 s.
4. *Puzikov R. V.* YUridicheskaya doktrina v sfere pravovogo regulirovaniya: avtoref. diss...kand. yurid. nauk : 12.00.01 – teoriya i istoriya prava i gosudarstva, istoriya pravovyh uchenij / Puzikov Ruslan Vladimirovich. Nizhnij Novgorod: Nizhegorodskaya akademiya MVD Rossii. 2003. 22 s.
5. *Semenikhin I. V.* Pravova doktryna: poniattia, oznaky, struktura. Problemy zakonnosti. 2016. Vyp. 132. – S. 26-36.
6. *Onishchenko N. M.* Do pytannia pro rozvytok doktryny prav liudyny v Ukraini (roky nezalezhnosti). Pravo Ukrainy. 2013. № 9. S. 176–193.
7. *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk* / Pid red. V.Shynkaruka. Kyiv : Abrys, 2002. S. 167.
8. *Iurydychna entsyklopediia* : v 6 t. /Redkol. : Yu. S. Shemshuchenko (holova redkol.) ta in. Kyiv : «Ukr. entsykl.», 1998. T. 2 : D-Y. – 1999. – S. 273.
9. *Maksymov S. I.* Pravova doktryna: filosofsko-pravovy pidkhyd. Pravo Ukrainy. 2013. № 9. S. 35.
10. *Zahalna teoriia prava i derzhavy* : [Pidruchnyk dlia studentiv yurydychnykh vyshchykh navchalnykh zakladiv] / M. V. Tsvik, O. V. Petryshyn, L. V. Avramenko ta in.; Za red. d-ra yuryd. nauk, prof., akad. APrN M. V. Tsvika, d-ra yuryd. nauk, prof., akad. APrN Ukrainy O. V. Petryshyna. Kharkiv : Pravo, 2009. S. 94

11. *Rad'ko T. N.* Teoriya gosudarstva i prava : ucheb. 2-e izd. Moskva : Prospekt, 2009. S. 310.
12. *Komarov S. A.* Obshchaya teoriya gosudarstva i prava : uchebnyk: 7-e uzd. – SPb : Piter, 2008. S. 257–258.
13. *Teoriia derzhavy i prava : navch. posibnyk* / [S. K. Bostan, S. D. Husariev, N. M. Parkhomenko ta in.]. Kyiv VTs «Akademii», 2013. S. 198.
14. *Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia : u 20 – ty t. T. 3 : Zahalna teoriia prava / redkol. : O. V. Petryshyn (holova) ta in. ; Nats. akad. prav. nauk Ukrainy ; In-t derzhavy i prava imeni V. M. Koretskoho NAN Ukrainy ; Nats. yuryd. un-t imeni Yaroslava Mudroho.* 2017 S. 108.
15. *Semenikhin I. V.* Pravova doktryna. Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia : u 20 t. Kharkiv : Pravo, 2016. T. 3 : Zahalna teoriia prava / redkol. : O. V. Petryshyn (holova) ta in. ; Nats. akad. prav. nauk Ukrainy ; In- t derzhavy i prava imeni V. M. Koretskoho NAN Ukrainy ; Nats. yuryd. un-t imeni Yaroslava Mudroho. 2017. S. 471. (952 s.) : il..
16. *Teoriia derzhavy i prava : navch. posibnyk* / V. M. Subbotin, O. F. Filonov, L. M. Kniazkova, I. Ia. Todorov. Kyiv : Znannia, 2005. S. 173.
17. *Ievhrafova Ye. P.* Doktryny ta kontseptsii u pravovii systemi Ukrainy: formy i sfery zastosuvannia. Pravo Ukrainy. 2010. № 5. S. 78 – 79.
18. *Pravova doktryna Ukrainy : u 5-ty T. 1. Zahalnoteoretychna ta istorychna yurysprudentsiia / V. Ia. Tatsii, O. D. Sviatotskyi, S. I. Maksymov ta in.; za zah. red. O. V. Petryshyna.* Kharkiv : Pravo, 2013. S. 93.
19. *Filosofskij enciklopedicheskij slovar* / Redkol. : S. S. Averincev, E. A. Arab-Ogly, L. F. Il'ichev i dr. 2-e izd. Moskva : «Sovetskaya enciklopediya». 1989. S. 499.
20. *Filosofskij enciklopedicheskij slovar* / Redkol. : S. S. Averincev, E. A. Arab-Ogly, L. F. Il'ichev i dr. 2-e izd. Moskva : «Sovetskaya enciklopediya». 1989. S. 207.
21. *Teoriia derzhavy i prava. Akademichnyi kurs : pidruchnyk* / Za red. O. V. Zaichuka, N. M. Onishchenko. – Kyiv : Yurinkom Inter, 2006. S. 350.
22. *Parkhomenko N. M.* Dzherela prava: problemy teorii ta metodolohii. Monohrafiia. Kyiv : TOV «Vydavnytstvo «Iurydychna dumka», 2008. S. 112.
23. *Semenikhin I. V.* Pravova doktryna: poniattia, oznaky, struktura. Problemy zakonnosti. 2016. Vyp. 132. S. 28.
24. *Pravova systema Ukrainy: istoriia, stan ta perspektyvy: u 5-ty t. T. : Metodolohichni ta istoryko-teoretychni problemy formuvannia i rozvytku pravovoi systemy Ukrainy / za ah.red. M. V. Tsvika, O. V. Petryshyna.* Kharkiv : Pravo, 2008. S. 132.
25. *Onishchenko N. M.* Do pytannia pro rozvytok doktryny prav liudyny v Ukraini (roky nezalezhnosti). Pravo Ukrainy. 2013. № 9. S. 189.
26. *Pravova systema Ukrainy: istoriia, stan ta perspektyvy: u 5-ty t. T.: Metodolohichni ta istoryko-teoretychni problemy formuvannia i rozvytku pravovoi systemy Ukrainy / za ah.red. M. V. Tsvika, O. V. Petryshyna.* Kharkiv : Pravo, 2008. S. 142.
27. *Parkhomenko N. M.* Dzherela prava: problemy teorii ta metodolohii. Monohrafiia. Kyiv : TOV «Vydavnytstvo «Iurydychna dumka», 2008. S. 115.
28. *Petryshyn O. V.* Problemy sotsializatsii prava ta sotsiolohizatsii yurysprudentsii. Pravo Ukrainy. № 9. 2013. S. 93.

#### Тарахонич Т. І. Сутнісна характеристика правової доктрини

У статті узагальнено існуючі наукові підходи до розуміння правової доктрини. Акцентовану увагу на понятті правової доктрини та її особливостях. Виокремлено етапи її становлення. Визначено та охарактеризовано функції, що характерні для правової доктрини.

*Ключові слова:* доктрина, право, правова доктрина, особливості правової доктрини, етапи становлення правової доктрини, функції правової доктрини.

#### Tarakhonych T. I. The Essential Characteristics of the Legal Doctrine

The article describes the scientific approaches to understanding of the legal doctrine. It is underlined that the legal doctrine should be regarded as a system of conceptual ideas, views on law, which have been formed for a certain period, has a meaningful content and the practical dimension.

The author emphasis its features. The legal doctrine is a collection of certain ideas, views, and provisions; is a scientifically interpreted and recognized by the scientific community; it is formed because of fundamental scientific researches of both theoretical and sectoral character, it is part of the system of law sources. It is able to meet the new conditions of the development of society and state, which testifies to its active nature and ability to change, has functional orientation and genetic connection, since ideas arise, formed, have certain continuity, dynamism and variability; it should be a fundamental basis for legal, law-enforcement, and legal interpretation activity.

It is underlined that the process of the legal doctrine formation is characterized by the stages of origin, formation and its practical implementation beginning from the antiquity and to our times. It is caused by the peculiarities of the legal

doctrine, long period of its formation, the possibility of using of its ideas and provisions in legal, law-enforcement and interpretation practice.

The particular attention is paid to the basic functions of legal doctrine, i.e. ontology, gnoseological, anthropological, axiological, methodological, predictive, etc.

*Keywords:* Doctrine, Legal Doctrine, Law, Peculiarities of Legal Doctrine, Formation Stages of Legal Doctrine, Functions of Legal Doctrine.

DOI: 10.33663/2524-017X-2020-11-41

УДК 340.134 : 342.52 (477)

*Вікторія Миколаївна Тернавська,  
доцент кафедри охорони праці  
і навколишнього середовища  
Київського національного університету  
будівництва і архітектури,  
кандидат юридичних наук*

## **ДОКТРИНАЛЬНІ ДОКУМЕНТИ ТА ДОКТРИНАЛЬНІ ПРАВОВІ АКТИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЗМІСТУ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ**

Епоха панування позитивістської парадигми праворозуміння добігає свого кінця. Хоча серед джерел національних систем права, які входять до романо-германської правової сім'ї, закон незмінно залишається домінуючою формою права, все ж догма видатного німецького юриста К. Бергбома, яка визначила на багато років положення про те, що «норма права є альфою і омегою права... і за межами закону немає ніякого іншого права» [1, с. 483], відверто зазнала кризи. На переломі двох останніх століть в країнах Західної Європи визнали, що «абсолютний суверенітет закону в країнах романо-германської правової сім'ї є фікцією і поряд із законом існують й інші, досить значні джерела права» [2]. Р. Давид стверджував, що «змінювати право і закон і бачити в законі виключне джерело права – значить суперечити всій романо-германській традиції» [2]. Думається, що вирішальним у трансформації позитивістської парадигми праворозуміння є той фактор, що у правовій теорії і юридичній практиці країн Старої Європи, на відміну від європейських країн соціалістичного табору, традиційно не ототожнювали «закон» у власному сенсі слова з «правом». Відповідно сьогодні в країнах Західної і Східної Європи під впливом теорії природного права «позитивний» закон визначається як провідний, але не єдиний елемент системи права, і у правотворчому процесі помітну роль відіграють такі неформальні джерела права, як аналітична юриспруденція, філософія права, конституційно-правова доктрина, соціологія права і порівняльне правознавство. Зокрема, у правових системах Швеції, Франції, Греції статус правової доктрини поступово змінюється, оскільки саме правова доктрина формує принципи романо-германського права, а також під впливом правової доктрини формуються концепції законів: «не справедливості виводиться з правила, а правило народжується з нашого уявлення про справедливість» (Юлій Павл, Digests 50.17.1) [3, с. 105].

В Україні правова доктрина офіційно не визнається джерелом (формою) права. В той же час, сучасні процеси євроінтеграції актуалізують питання необхідності переосмислення сутності та призначення правової доктрини, її ролі у правотворчому процесі Української держави, оскільки концепція людиноцентризму, що посідає чільне місце в європейській доктрині права, спонукає українську владу не лише до реформування національного законодавства відповідно до європейських та міжнародних стандартів, але й до наповнення законів та інших правових актів новим змістом. Тому першим кроком у напрямі визнання доктрини на офіційному рівні можна вважа-